



Dosya Analiz / 36

Teknoloji Alınırsa Kültür de mi Alınır?

Türkiye ve İslam Dünyasında, Medeniyet, Kültür, Teknoloji gibi kavramlar ve bu kavramlara nasıl yaklaşılabileceği iki yüz yıldır tartışılmaktadır. Teknoloji üzerine tartışmalar yakın dönemde alevlenmiş görünmektedir. Teknolojinin sadece teknoloji olmadığı, teknolojiyle kültür de dahil pek çok istenmeyen şeylerin de geleceği, bu nedenle teknolojiden uzak durulmasına dair görüşler ileri sürülmektedir.

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL'ün konuyla ilgili değerlendirmesini sunuyoruz...

Batı'dan ne alınmalı?

Öncelikle tartışmanın yeni ve sadece teknolojiye dair olmadığını belirtelim. Tartışma esasen Batı'dan ne alınacağı/alınmayacağı tartışmasının uzantısıdır. Konu Osmanlı son döneminde, maddi ilerleme-ahlaki ilerleme (Said Halim Paşa), hars-medeniyet(Ziya Gökalp), hakiki medeniyet-sanayi medeniyeti (Celal Nuri) gibi ayırım ve kavramlarla, farklı yazarlarca yoğunca tartışılmıştır.

Tartışmanın çerçevesini Akif'in şiirinin çizdiğini söyleyebiliriz

“Alınız ilmini garbın alınız sanatını

Veriniz hem de mesainize son süratini

Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız

Çünkü milliyeti yok sanatın ilmin yalnız”

Meşrutiyet dönemindeki, bazı Türkçü düşünürlerin, özellikle İslamcı düşünürlerin tutumları, Batının ilminin alınması ama ahlakının ve kendine özgü kültürünün alınmaması şeklinde özetlenebilir.

Bu konudaki görüşlerim için “Batıya dair nasıl bir konumlanma” makalelerime bakılabilir). Daha sonraları ise Akif ve diğerleri, Batı’yı yeterince doğru okuyamamakla eleştirilmiştir. Ben Akif’e haksızlık edildiğini düşünlerdenim. Çünkü Akif’in aşağıdaki eleştirileri öngörmediğini düşünmüyorum.

Teknoloji-Kültür ilişkisi

Teknoloji, kuşkusuz üretildiği toplumun genel kültürünü yansıtır. İnsanı yeniden yaratmayı tasarlayan yapay zeka teknolojisi, içinde yer aldığı kültürden bağımsız düşünülebilir mi? Batı kültürü demiyorum. Artık bu tür teknolojiler Çin gibi Batı dışı toplumlarda da üretilmektedir.

Keza sadece düşman ordularını değil, atıldığı bölgedeki yüzbinlerce sivil insanı, bitkileri, canlı türlerini yok eden, yarattığı tahribat nedeniyle atıldığı yerleri hiçbir şey yetişmez hale getiren Atom Bombası, onu Japonya’ya atan zihniyetten bağımsız düşünülebilir mi?

Bu anlayışa karşı Kanuni Sultan Süleyman’ın bakışı, farklı bir teknoloji-kültür ilişkisine örnek verilebilir. Kanuni, sarayın bahçesindeki karıncaların ağaçları kurutmasından rahatsızdır. Ama karıncaların da can taşıdığını düşünerek, durumu bir şiirle Şeyhülislam Ebussuud Efendi’ye sorar:

“Meyve ağaçlarını sarınca karınca

Zarar var mı karıncayı kırınca”

Ebussuud Efendi’nin yine şiirle verdiği cevap, farklı bir teknoloji-kültür ilişkisinin net bir yanıtı gibidir:

“Yarın Hakkın divanına varınca

Süleyman’dan hakkın alır karınca”

Her iki bakışın üreteceği teknoloji ve bu teknolojinin insanlığı götüreceği yer kuşkusuz farklı olacaktır.

Teknolojiyle gelen yabancılaşma da üzerinde ağırlıklı olarak durulması gereken bir konudur.

Hangi teknoloji?

Teknolojinin kuşkusuz kültürle ilişkili olmakla birlikte, farklı kültürlerin bütün teknolojik üretimlerinin kötü olduğunu düşünmek toptancı, dışlayıcı ve reddiyeci bir kabuldür. Her kültür hayatın olağan akışı içerisinde kendi ihtiyaçlarını karşılayacak teknolojik gereksinimleri de üretir. Neyin ihtiyaç olduğu tartışılabilir. Ama insan ihtiyaçlarının farklı kültürlerde birbirleriyle hiç örtüşmediği söylenemez. Bu nedenle gündelik yaşamda her kültürden insan benzer teknolojileri kullanmaktadırlar.

Bu nedenlerle farklı kültürlerde üretilen teknolojilere, toptancı ve reddiyeci bir tutumla yaklaşılamaz. Kendi gelenek, medeniyet ve kültürel kodlarımız çerçevesinde seçici bir bakışa sahip olmaktan daha doğal bir yaklaşım olamaz.

“İlim Çin’de de olsa gidip alınız”. “Hikmet müminin yitik malıdır”, “Düşmanımızın silahlarıyla silahlanınız”, kuvvetli Müslüman, zayıf Müslümandan daha hayırlıdır” hadisleri bize teknoloji konusunda hem ilgili hem de dikkatli/seçici olmamız gerektiğini öğütlüyor. Teknoloji konusunda proaktif bir arayışın içinde olmamızı salık veriyor. Düşmanların silahlarıyla silahlanma, bir Müslüman için, başka bir ülkeye atom bombası atabilmeyi herhalde içermeyecektir. Teknolojinin alınabileceğini düşünenler de herhalde bunu önermemektedir.

Ne Öneriliyor?

Teknolojiye kuşkucu ya da olumsuz yaklaşımlar karşıtlık dışında somut öneriler ortaya koymamaktadırlar. Genellikle, Batı teknolojisi, Batıyı var eden zihniyetin uzantısı olarak görülmekte, Batı inancı, felsefesi, bilimiyle bir bütün kabul edilmektedir. Bu eleştirel bakış kuşkusuz belirli bir uyanıklık yaratmaktadır. Ama ilmin Çin'den bile alınabileceği yaklaşımın tersine çok daraltıcı bir yaklaşımdır. Bu toptancı kabul ya da reddediş, bu fikri savunmaları çok radikal noktalara savurabilir. Teknoloji üretmediği gibi, üretilen teknolojiyi de toptan reddetmek, içe kapanan, gettolaşan, fanatikleşen bir topluluk üretebilir.

Diğer taraftan daha az teknoloji kullanımı ya da Müslümanca yaşayarak, bunun gerektirdiği bir teknoloji üretilmesi önerisi dile getirilmektedir. Kuşkusuz bu öneriler değerlidir. Herşeyin daha fazla tüketilmek istenildiği bir çağda, her türlü daha az tüketim, tüketim çılgınlığına/köleliğine bir darbedir. Kuşkusuz Müslümanlar daha Müslümanca yaşamalı ve kendi yaşamlarının gerektirdiği teknolojileri üretme çabası içinde olmalıdırlar. Bu tür öneriler, hayatı ıskalamadığında, çağdaş gelişmelerle birlikte düşünüldüğünde anlamlıdır. Ama dünyaya kendini kapatarak içine girilecek her türlü çaba, yine İslam dünyasında fazlasıyla örnekleri bulunan, terörü bir yöntem olarak gören radikal akımlara kadar savrulma riski ile karşı karşıyadır.

Kaldı ki İslam dünyası çok tükettiği, çok teknoloji kullandığı için hali hazırdaki durumunu yaşıyor değildir. Daha az teknoloji kullanımı denenmemiş de değildir. Osmanlı uygulamasında 1838 Balta Limanı Ticaret anlaşmasına kadar yabancı malların ülkeye girişi konusunda ciddi sınırlamalar ve yasaklar vardı. Hindistan'da Gandhi'nin pasif direnişi, ABD'de Amişlerin teknolojiyi reddeden yaşamları bilinmektedir. Gelinek noktada hala Batı tahakkümünden ve yeni potansiyellerden bahsediyorsak, dünyaya kapalı, çağdaş gelişmelerden kopuk bir yaşam önermenin bir alternatif üretmeyeceği açıktır. Bu yöntemler kapitalist üretim biçimini zayıflatabilir. Ama Kapitalist, bugün Batıya ait olan, ama yarın değişebilecek hegemonyayı ortadan kaldırmaz.

Teknoloji Korkusu, karşıtlığı

Teknoloji kuşkuculuğu, yukarıda bahsedilen sınırlar içinde ise anlaşılabilir. Bunun dışında teknoloji karşıtlığı bir tepkiselliğin, içe kapanmayı teklif etmenin, geri çekilmenin ve özgüvensizliğin ifadesi olabilir. Teknoloji korkusu ya da karşıtlığı, vahşi teknoloji dışında, daha insan yüzlü bir teknoloji üretilmeyeceği varsayımından hareketle teslimiyetçi bir yaklaşımı da zımnen çağrıştırmaktadır.

Sonuç olarak teknolojinin yarattığı tehditler, riskler, olumsuzluklar, insanlığın sonunu getirebileceği eleştirileri sadece bize özgü değildir. Özgün olan bu teknoloji karşısında izlenilmesi gereken tutumdur. Teknoloji karşısında, ayırım yapmadan, toptan reddedici bir tutum sergilemek entelektüel olarak cazip görünebilir. Ama uygulanabilir olana karşı çıkıp hayali olanı çözüm olarak göstermek, olası çözümleri de ortadan kaldırır ve bu tutum karşı çıkılan şeyin çok daha fazla benimsenmesine ve yaygınlaşmasına hizmet edebilir.

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL'ün konuyla ilgili değerlendirmesini sunduk...